

Egzistencijalni dokaz vjere. Vjernička egzistencija i iz nje proizlazeći dokaz o Božjoj opstojnosti

---

Golubović, Aleksandra

Source / Izvornik: **Obnovljeni Život : časopis za filozofiju i religijske znanosti, 2018, 73., 53 - 65**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.31337/oz.73.1.4>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:546448>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Egzistencijalni dokaz vjere

Vjernička egzistencija i iz nje proizlazeći dokaz o Božjoj opstojnosti

Aleksandra Golubović*

Sažetak

U radu je analiziran specifičan aspekt vjerničke egzistencije u kojem zastupamo tzv. egzistencijalni dokaz vjere. Čovjek je, naime, oduvijek usmjeren na Boga u smislu da naslućuje da pored svih ciljeva koje u životu ostvaruje postoji onaj jedan najviši koji predstavlja krajnji cilj njegova egzistiranja. Sluti da je upravo Bog taj najviši cilj i smisao te pokušava dokazati Božju opstojnost, iako se iz perspektive naravne teologije i s obzirom na tradiciju (analitičke) filozofije religije pokazuje ne manje važnim proniknuti u temelje njegova egzistencijalnog življenja i iskazivanja vjere u Boga. To su također isticali suvremeni autori tzv. egzistencijalističke provenijencije poput Sørenea Kierkegaarda i Karla Jaspersa. Promatrana u tom kontekstu rasprava o dokazivanju Boga predstavlja samo jedan aspekt šire rasprave u kojoj treba vidjeti na koji način čovjek živi, a zatim i opravdava svoju vjeru u Boga. U suvremenoj filozofiji religije, a posebice onoj analitičkoj, stručnjaci su najčešće posvećeni traženju evidencije o Božjoj opstojnosti, iako je prema našim autorima možda i važnije svjedočiti te na taj način dokazati svoju vjeru u Boga kao stvarnu svrhu i smisao cjelokupne egzistencije. Zato u radu nastojimo ukazati na iznimnu važnost egzistencijalne dimenzije vjere i života po vjeri.

Ključne riječi: Søren Kierkegaard, Karl Jaspers, egzistencijalni dokaz vjere, temelji vjere

Uvod

U čovjeku oduvijek postoji težnja za beskonačnim/onostranim.¹ Ona se očituje u različitim aspektima i odnosi se na različite segmente njegova opstojanja. Gotovo

* Izv. prof. dr. sc. Aleksandra Golubović, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Adresa: Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka, Hrvatska. E-pošta: agolub@ffri.hr

1 Rad je nastao kao proširena verzija izlaganja pod naslovom „Egzistencijalni“ dokaz za Boga održanog na Teologiji u Rijeci 27. listopada 2017. godine. Tema simpozija bila je *Konačno na tragu beskonačnog: pojam besmrtnosti i trajanja u znanosti i svijesti*.

i nema razine na kojoj takva prisutnost u njegovu životu nije zamijećena ili pak pretpostavljena. Riječ je naime o temeljnoj ljudskoj težnji ka konačnomu ostvarenju, koja obilježava egzistenciju baš svakog čovjeka (Stanković, 2000, 73 i 75).

Ako postoji temeljna ljudska težnja koje je svaki čovjek barem u nekoj mjeri svjestan, onda mora postojati i mogućnost njezina ostvarenja. To drugim riječima znači da postoji krajnji cilj koji svaki čovjek pokušava postići, odnosno ostvariti. Taj krajnji cilj mnogi nazivaju srećom. Naravno da o sreći nemaju svi istu ideju, no sigurno je da se svaki čovjek želi ostvariti i da je svjestan činjenice da njegovo ostvarenje uvelike ovisi o njegovim postignućima oko izgradnje vlastite egzistencije, a u tom značajnu ulogu ima njegova sloboda, tj. sloboda volje (Golubović, 2013). Čovjek teži egzistencijalnomu ispunjenju, koje mu se u prvom redu očituje posredstvom te izvorne težnje, na koju se dalje nadovezuje nastojanje da se ista nadogradi konkretnim životnim odlukama, izborima te u konačnici — djelovanjem. Stoga možemo govoriti o dva ključna momenta za ostvarivanje pojedinačne egzistencije: urođenoj težnji, s jedne strane, i s njom povezanim nastojanjem da se čovjek ostvari najbolje što može, s druge.

Svjesno ili nesvjesno, svatko nastoji dati svoj maksimum da bi postigao krajnji životni smisao. U potrazi za smislom i potpunim ostvarenjem čovjeka često očekuju mnoge prepreke: odsutnost smisla, najrazličitije životne poteškoće, bolest, smrt bližnjih, depresija, zlo, patnja, nepravda i ostali negativni doživljaji i iskustva (Jaspers, 2012, 16–19). S tim se poteškoćama i preprekama različiti ljudi različito nose. No ostaje činjenica da smisao života kao iznimno važna tema za život svakog čovjeka golica umove svih ljudi, bez iznimke. Mnogi se u tom kontekstu okreću religiji u kojoj prepoznaju neizmjerne mogućnosti za vođenje ispunjenog i u potpunosti ostvarenog života. Drugim riječima, vjeruju da jedino uz Božju pomoć mogu ostvariti svoju egzistenciju u potpunosti (usp. Golubović, 2013).

Zato u radu obrađujemo tri, prema našem mišljenju, usko povezane teme, koje su gotovo jednako važne, kako za teološko tako i za filozofsko poimanje čovjeka i njegova odnosa s Bogom. Između ostalog, osvrćemo se na težnju svakog čovjeka da se ostvari i na nastojanje mnogih, a osobito vjernika, da se to dogodi unutar kršćanske religije. Zatim dajemo uvid u dosege i ograničenja vezana uz dokazivanje Božje opstojnosti, i konačno, ukazujemo na važnost egzistencijalnog dokaza vjere, odnosno življenja i svjedočenja vjere u životu čovjeka. Prva tema vezana je uz temeljnu čovjekovu težnju i izazove vezane za potpuno ostvarenje, druga za domete iznašaća dokaza za Boga ili zaključka da dokaz o opstojnosti nije najvažniji (jer je od dokaza puno važnije kako čovjek živi i iskazuje svoju vjeru, dakle filozofija ide ususret teologiji), a treća za egzistencijalno življenje vjere kao ključni „dokaz“ za vjerničku egzistenciju (treću temu izlažemo u dva poglavlja).

1. Čovjek u potrazi za Bogom

S jedne strane, već na temelju same ljudske konstitucije, proizlazi da je svaki čovjek sačinjen od dvije, prema mnogim autorima, filozofima i teolozima, nepomirljive dimenzije egzistiranja: konačnosti i beskonačnosti, vremena i vječnosti

itd. (Kierkegaard, 1974, 11). Drugim riječima, na njegovu ontološku razinu promatranu osobito iz perspektive kršćanske filozofije religije može se gledati kao na zbilju koja se sastoji od dva naizgled nepomirljiva elementa: ljudskog i božanskog. Ta je teza oduvijek prisutna u filozofskim i teološkim raspravama u obliku pitanja o smislu i vrijednosti ljudskog života. Jer svaki se čovjek pita koji je smisao njegova opstojanja i može li ga sa sigurnošću ostvariti, na koji način će se njegovo ostvarenje odvijati, zatim što će se s njim dogoditi nakon smrti itd. Već na razini odgovora na ta pitanja može se jasno prepoznati čovjekova težnja za boljim, višim, onim nedokučivim i beskonačnim, koje se često pojavljuje i na razini ideala koji ga neprestano privlače k sebi i pobuđuju njegov interes za traženje primjerenih odgovora i životnih rješenja (Jaspers, 2011, 48). Govoreći općenito, ideali itekako mogu ukazivati na zbilju i zbiljsko postojanje, mogu predstavljati ono što čovjek u zbilji doista želi i pokušava postići, primjerice vjernik vidi Boga kao ideal koji je krajnji cilj njegova života (Jaspers, 2011, 31). Ideali uvelike oblikuju i usmjeravaju egzistenciju pojedinog čovjeka. Oni se primjerice pojavljuju u domeni ljudske moralnosti, gdje se moralnost, tj. osobnost pojedinog čovjeka najčešće prosuđuje s obzirom na postojanje moralnih kvaliteta koje osoba posjeduje. Pored toga su uz temu ideala usko vezani i moralni uzori koji ljudima predstavljaju modele prema kojima modeliraju/kreiraju vlastitu osobnost. Tako je primjerice kršćanima uzor Isus Krist (Kierkegaard, 1998, 64; Kierkegaard, 2007, 22–24; 114). Na temelju rečenog možemo zaključiti kako se u čovjeku nalazi težnja za postignućem vrijednosti, odnosno egzistencijalnim ispunjenjem (Jaspers, 2011, 15), a to znači da baš svaki čovjek, bez izuzetka, pokušava postići samoostvarenje i u tome je više ili manje uspješan.

S druge strane, mnogi ljudi, a osobito kršćani, uvjereni su da beskonačnost ukazuje na postojanje bića koje s jedne strane nadilazi čovjeka, a s druge ga strane bitno obilježava. Tu mislimo naravno na kršćanskog Boga. No i tu se, kao što znamo iz povijesti filozofije, pojavljuju mnogi problemi i poteškoće. Čovjek ne može biti apsolutno siguran u njegovu opstojnost. Boga nije moguće dokazati ili ga barem nije moguće dokazati u strogo (preciznije rečeno znanstvenom) smislu riječi (uglavnom se tu misli na evidencijalistički zahtjev, koji potječe iz suvremene analitičke filozofije religije, u kojem se traži da se podastre evidencija za Boga). Čovjek nastoji biti na tragu beskonačnog, tj. Boga, i razumljivo je i opravdano da to čini, no prije ili kasnije naiđe na prepreke u dokazivanju njegove opstojnosti. Dapače, on pokušava ući Bogu u trag, ali do sada njegova nastojanja nisu urodila potpunim uspjehom.² Mutna i nedovoljno utemeljena saznanja o Bogu imali su mnogi: od filozofa, teologa, znanstvenika pa sve do tzv. običnih ljudi. Mnogi su autori kroz povijest pokušali oblikovati ili ponuditi svoju verziju dokaza za Boga, no nikomu to nije uspjelo na konkluzivan način (Davies, 1998; Peterson i dr., 2014). Kad bolje razmislimo, razumljivo je da čovjek pokušava

2 Tu mislimo na pokušaje dokazivanja Božjeg opstojanja, tj. ontološki, kozmološki, dokaz iz dizajna i mnoge druge koji su u fokusu filozofa i teologa svih vremena (Davies, 1998; Đurić, 2011; Ward, 2010; Gonzalez 1997; Craig, 2002; Stump i Murray, 1999; Wainwright, 2005; Peterson i dr., 2014; Lewis, 2016; Aguti, 2017).

na svaki način dokazati Božju opstojnost (točnije — dati evidenciju o njemu). No u konačnosti svaki takav pokušaj najčešće završi odustajanjem jer jedino je što čovjek može učiniti — dati „dokaz“ o vlastitoj vjeri u Boga. Taj je „dokaz“ dostupan posredstvom njegova života u i po vjeri. U tim terminima, kao što ćemo kasnije vidjeti, nalazimo mogućnost za raspravu o egzistencijalnom dokazu vjere koji proizlazi iz življenog, a potom i egzistencijalno posvjedočenog života u vjeri.

Pod egzistencijalnim dokazom vjere, koji u našem radu analiziramo i interpretiramo, ne mislimo na klasični dokaz koji nas vodi do zaključka na Božju opstojnost, nego mislimo na mnogo segmenata u kojima uočavamo prisutnost Boga u čovjekovu životu (Jaspers, 2011, 17–19). Ljudski je život vjerniku neshvatljiv, ali i nevrijedan bez Božje prisutnosti u njemu. Zato pokušavamo potaknuti čitateljstvo da na raspravu o dokazivanju s obzirom na Božju opstojnost gleda iz jednog novog kuta, iz kuta iz kojeg čovjek ne nastoji dokazati (tj. pružiti uvid o tome) da Bog jest, nego da Bog jest za njega, da postoji za njega kao pojedinca, ali i člana zajednice i društva. Takvo svjedočenje, dakako, ne bi bilo moguće da Bog ne opstoji. Prisutnost Božja u čovjekovu životu na koju ovdje mislimo vidljiva je u domeni potrage za smislom i vrijednostima, u ljudskoj moralnosti, svakodnevnom iskustvu, osobito religioznom iskustvu, itd. Drugim riječima, obilježava čitavu čovjekovu egzistenciju, u svim njezinim segmentima i aspektima.

Tu je međutim važno razlikovati dvije razine rasprave koje jesu međusobno povezane, ali među kojima postoje i bitne razlike. Jedna je rasprava filozofske naravi, a druga teološke. O čemu je riječ? Čovjek, naime, može pokušati s jedne strane dokazati Božju opstojnost i u tome uspjeti ili ne uspjeti te to spada u strogu filozofsku analizu, odnosno raspravu. No, njegova vjera u Boga, kao što ćemo pokazati, najčešće ne ovisi, ili ne ovisi samo i isključivo o tom dokazu. U drugom dijelu govorimo o teološkoj raspravi i analizama.

2. Dometi rasprave o dokazivanju Božje opstojnosti

Jedno od temeljnih pitanja kada je o Bogu riječ dokazivanje je njegove opstojnosti. Može li se uopće dokazati Božja opstojnost? Poznato je naime da su se u povijesti pojavljivali i da su formulirani mnogi dokazi za Božju opstojnost (tzv. klasični ili tradicionalni dokazi). No, nalazimo i mnoge rasprave u kojima se tvrdi suprotno, osobito od strane ateista.³ Tako mnogi autori, od antike do danas, upozoravaju na činjenicu da Boga, tj. njegovu opstojnost nije moguće dokazati.⁴ Ili da barem nije moguće dati dostatnu evidenciju o tome da Bog opstoji. Karl Jaspers nam primjerice jasno poručuje da »kao što se postojanje Boga ne može dokazati, tako se ne može dokazati ni njegovo nepostojanje« (Jaspers, 2012, 29–30).

3 Praktički za svaki dokaz postoji i protudokaz, za svaki argument protuargument, ili barem kritike koje ga ozbiljno dovode u pitanje. Osim toga, čak da i postoji najuvjerljiviji dokaz mnogi će reći da i dalje ne vjeruju (Gregorić i Porobija, 2017).

4 Za gotovo svaki izloženi argument postoji protuargument (Mackie, 1982).

Søren Kierkegaard slično je, kao i Jaspers zaključio da je svaki pokušaj dokazivanja Boga već u polazištu promašen i besmislen. Ili njegovim riječima:

Tako možemo Nepoznato nazvati Bogom. To je samo ime koje mu dajemo. Razumu jedva da pada na pamet htjeti dokazati da ovo Nepoznato (Bog) jest. Ako naime Boga nema, onda ga je nemoguće dokazati, ali ako ga ima onda je glupost htjeti ga dokazivati; jer sam ja, upravo u trenutku kad počinjem dokazivati, pretpostavio, i to ne dvojbeno, jer pretpostavka ne može ni biti takva budući da je pretpostavka, nego kao gotovu stvar, jer inače ne bih mogao ni početi, spremno uviđajući da će cjelina postati nemogućnost ako njega nema. Ako, naprotiv, izrazom ‘dokazati Božji opstanak’ mislim dokazati da Nepoznato kojeg ima jest Bog, onda je izraz unekoliko nesretniji; jer tada ništa ne dokazujem, a najmanje opstanak, nego samo razvijam određenje pojma. [...] Tako nikad ne zaključujem o opstanku, nego zaključujem polazeći od opstanka, bez obzira na to krećem li se u svijetu osjetilne priručnosti ili mišljenja. Na taj način ne dokazujem da kamen ovdje jest, nego dokazujem da ovo što je ovdje jest kamen; sud ne dokazuje da prijestupnik jest, nego da optuženi koji je ovdje, jest prijestupnik (Kierkegaard, 1998, 44–45).

Čemu dokazivati Božju opstojnost, pita se Kierkegaard. Ako Boga ima, nema ga smisla dokazivati, jer ga ima. Ako ga nema, onda je još manje suvislo pokušavati ga dokazati. Međutim, treba dati jedno pojašnjenje/precizaciju, tj. vidjeti o čemu ovdje govorimo: dokazu ili evidenciji. Dokaz, naime, nije isto što i evidencija (Gregorić i Porobija, 2017, 133–134). Kada je riječ o utvrđivanju opstojnosti, tada je svakako primjerenije govoriti o evidenciji. Tako, ako želimo utvrditi opstojnost, onda trebamo pružiti uvid, kojem i drugi mogu svjedočiti, o činjenici nečije opstojnosti. Dokaz bi nas, za razliku od evidencije, usmjeravao na prva načela ili aksiome. Ipak, svi razumijemo na što se misli kada govorimo primjerice o dokazima za Boga (najčešće zapravo mislimo na evidenciju) (Gregorić i Porobija, 2017, 133–134).

Ontološki dokaz promatran iz te perspektive nije ništa drugo nego razglabanje tematike dokazivanja Boga na idejnoj razini.⁵ U njemu se polazi od ideje Boga kao najsavršenijeg bića i iz te ideje pokušava zaključiti na Božju opstojnost. No već je Gaunilo, Anselmov suvremenik, dao ozbiljne primjedbe i kritike. Nadalje, i drugi autori, poput Humea, Kanta i ostalih, zaključili su da se u ontološkom dokazu polazi od ideje Boga, ali na neki način i ostaje na njoj (Davies, 1998).

Pored toga, jedna je od mogućnosti da se opstojnost pokuša dokazati na temelju tragova ili posljedica koji su rezultat djelovanja bića za koje se tvrdi da opstoji. Tako se primjerice u kozmološkom dokazu, pojednostavljeno rečeno, pokušava referirati na Boga govoreći da sve stvoreno praktički predstavlja tragove koji ukazuju na Stvoriteljevu opstojnost. Sve stvoreno, odnosno uzročno–posljedični niz, osim ako ne želimo ići u beskonačnost i ostati bez odgovora, možemo objasniti pomoću Prvog uzroka, dakle Boga kao krajnjeg objašnjenja (Swinburne, 2002, 68). Kierkegaard i taj način dokazivanja odbacuje, odnosno smatra irelevantnim.

5 O ontološkom dokazu vidi: Davies, 1998; Đurić, 2011; Craig, 2002.

Kad bi sad netko Napoleonov opstanak htio dokazati iz Napoleonovih djela, zar to ne bi bilo u najvećoj mjeri neobično, budući da njegov opstanak objašnjava djela, ali djela ne dokazuju njegov opstanak, osim ako riječ 'njegov' nisam odmah razumio tako da pretpostavljam da on jest. Pa ipak, Napoleon je samo pojedinac i utoliko ne opstoji apsolutni odnos između njega i njegovih djela, budući da je i netko drugi mogao napraviti ista djela. Možda od toga dolazi to da ne mogu od djela zaključiti na opstanak. Ako ova djela zovem Napoleonovim djelima, dokaz postaje nepotreban jer sam ga imenovao; ako to pak zanemarim, iz djela ne mogu nikad dokazati da su to djela Napoleona, nego samo (čisto idealno) dokazati da su to djela nekog velikog generala itd. (Kierkegaard, 1998, 45–46).

U gornjem citatu Kierkegaard govori o više toga, između ostalog, jasno naznačuje razliku između čovjeka i Boga, prema kojoj nikada ne postoji apsolutni odnos između čovjekovog opstojanja i njegovih djela. Djela koja je učinio neki čovjek mogao je učiniti i neki drugi čovjek, a za Boga isto ne vrijedi. Samo Bog može učiniti Božja djela i samo kod njega postoji apsolutni odnos između njegove osobe i djela. No, pitanje je može li čovjek ući u trag Bogu. Ono što u ovom trenutku možemo zaključiti je da, iako je u kozmološkom dokazu prisutan aspekt pozivanja na iskustvo, on i dalje nije u potpunosti uvjerljiv jer nas, slično kao i u ontološkom dokazu, u najboljem slučaju može dovesti samo do zaključka da je moguće, ali ne i sigurno ni izvjesno — da Bog opstoji.⁶ Argument iz dizajna dijeli sličnu sudbinu s prethodna dva dokaza. Prema interpretatorima također ima pozitivne i negativne aspekte. Prigovara mu se između ostalog da, iako ima određenu znanstvenu važnost, i dalje ostaje samo dobar zaključak ili opcija za razmatranje.⁷

Do sada smo se ukratko osvrnuli na tri temeljne vrste ili, kako ih još nazivaju, klasična dokaza za Boga: ontološki, kozmološki i dokaz iz dizajna. Određeni oblici i formulacije spomenutih dokaza pojavljuju se u literaturi već od najranijih početaka filozofskih i teoloških razmatranja. No u tim verzijama nije bila riječ o cjelovitim oblicima dokaza. Pored toga, mnoge suvremene inačice spomenutih dokaza prisutne su i pojavljuju se još i danas. O dokazima se u literaturi nadalje govori u tzv. „jakom“ i „slabom“ smislu riječi. Među „slabije“, ali ujedno i prilično poznate dokaze o Bogu, spadali bi primjerice dokaz iz moralnosti i dokaz iz religioznog iskustva.⁸ U svim spomenutim pokušajima dokazivanja fokus je isključivo na dokazivanju Božje opstojnosti. No, bez obzira na spomenute pokušaje, Bog i dalje ostaje nedokazan i čovjek i dalje nema traženu znanstvenu evidenciju o njegovoj opstojnosti. Što mu preostaje? Preostaje mu vidjeti kakva je situacija s vjerničkom egzistencijom, tj. načinom na koji vjernik živi svoj konkretan odnos s Bogom.

6 O kozmološkom dokazu vidi: Davies, 1998; Devčić, 1998; Đurić, 2011; Craig, 2002.

7 O argumentu iz dizajna vidi u: Davies, 1998; Đurić, 2011; Craig, 2002.

8 Tu mislimo na uobičajeno dokazivanje Boga iz moralnosti ili religioznog iskustva koje možemo naći u mnogim djelima suvremene literature (Wainwright, 2005).

3. *Egzistencijalni dokaz vjere*

Promatrajući iz vjerničke perspektive, možemo afirmirati dimenziju koja je možda važnija od samog dokazivanja Božje opstojnosti, a riječ je o vjeri u Boga koju nije moguće svesti na puko dokazivanje. Između ostalog, znanstveni dokazi za Boga, čak i ako bi čovjek do njih s lakoćom mogao doći, u svakodnevnom mu egzistiranju zapravo ne pomažu, ne znače mu puno, koliko god se u literaturi govorilo o njima (klasičnim i ostalim dokazima za Boga) i on razumije o čemu je tu riječ. O tome navodimo izvrsno Jaspersovo pojašnjenje: »Ali dokaz ovdje nikada nije u smislu znanstveno nužnoga dokaza. Dokazani Bog nije nikakav Bog. Stoga: Boga može tražiti samo onaj tko polazi od Njega. Bila ona još uvijek sasvim u klici i neshvatljiva, izvjesnost o Bogu jest pretpostavka a ne posljedak filozofiranja« (Jaspers, 2011, 27). Da sumiramo: mnogi, čak i kada bi mogli doći do znanstvenog dokaza za Boga, ne bi u Boga vjerovali, ne bi ga egzistencijalno svjedočili i stoga im detaljna analiza tradicionalnih, a ni ostalih, dokaza ne znači puno. Više im znači ukazivanje na važnost i ulogu vjere u Boga. U svakom je naime povijesnom razdoblju s filozofske točke promatranja cilj bio demonstrirati upravo tu znanstvenu „objektivnu“ opstojnost Boga,⁹ no prema našem je sudu, kao i prema mišljenju Kierkegaarda, Jaspersa i mnogih drugih autora, važnije „osvijetliti“ egzistencijalno ostvarenje pojedinca s obzirom na Boga.

Naravno da ne želimo tvrditi da dokazivanje po sebi nije važno. Filozofija religije u središtu svojih rasprava ima upravo raspravu o dokazivanju Božje opstojnosti. Dakle, ni u kojem slučaju ne želimo umanjiti ulogu ili važnost dokaza za Božju opstojnost. No, s obzirom na cilj ovog rada važnije nam je ukazati na činjenicu da dokaz sam po sebi neće potaknuti i nije potaknuo ljude da postanu vjernici niti da egzistencijalno svjedoče svoju vjeru. Za raspravu o Bogu, iz vjerničke perspektive gledajući, ključno je da se analizira vjernička egzistencija, tj. život po vjeri. Tu valja primijetiti da presudnu važnost ima rasprava koja je tek indirektno u vezi s Božjom opstojnosti, a riječ je o egzistencijalnom dokazu vjere.

Vidjeli smo da, prema mišljenju danskog filozofa, klasično dokazivanje Boga nije proizvelo željene rezultate te da sadržava dozu zbunjenosti, da ne kažemo besmislenosti (on naime ne uspijeva vidjeti koja bi točno bila poanta dokazivanja Božje opstojnosti, osobito ako se zaustavimo isključivo u terminima filozofskog razmatranja te tematike). Bog se, Kierkegaardov je zaključak, ne može dokazati, ali Bog itekako opstoji. On je objekt vjere. Kierkegaard u to nije sumnjao. Ali nije imao pouzdanja u sam postupak dokazivanja, koji je, naravno, moguć na teorijskoj razini, ali ne i u egzistencijalnoj sferi. Ali, to nije ni važno jer u egzistencijalnoj sferi vrijede malo drugačija pravila. Između ostalog, vrijedi pravilo da se živi ono što se vjeruje.

Nije li uostalom i sam Immanuel Kant tvrdio da mora ukinuti znanje da bi omogućio prostor vjerovanju? To znači vjeri (Aguti, 2017, 145–146). Vjerniku je

9 Detaljan prikaz dokaza za Božju opstojnost vidi u: Swinburne, 2003; Peterson i dr., 2014; Aguti, 2017.

prije svega vjera u središtu, ona za njega ima najvišu vrijednost. Nije dakle dokaz ni znanje ključno, nego vjera i egzistiranje/življenje. Ili Jaspersovim riječima: »Bog je za mene izvjestan s odlučnošću u kojoj egzistiram. On nije izvjestan kao sadržaj znanja, nego kao prisutnost za egzistenciju« (Jaspers, 2012, 31). Jer na toj razini egzistiranja jedino je važno kako pojedinac živi i iskazuje svoju vjeru. Čovjek dakle isključivo kroz svoje egzistiranje i vjeru, tj. život u čitavom njegovu bogatstvu događaja i raznovrsnih iskustava koja uključuju dobro i zlo, ružno i lijepo, istinito i lažno, pozitivno i negativno, iz dana u dan, trenutka u trenutak, tek može postepeno pokazivati koji je smisao njegova egzistiranja i prema čemu je on ponajviše okrenut, u smislu što za njega predstavlja najviši cilj i ima najvišu vrijednost. No, da bi to mogao učiniti, mora se odlučiti za svoju individualnu, subjektivno usmjerenu egzistenciju.¹⁰ O čemu je tu riječ? Prema Dančevoj interpretaciji, riječ je o nastojanju da se pojedinac ostvari na egzistencijalnoj razini koja će pokazati, tj. očitovati, u što on zaista vjeruje i tko on doista jest.¹¹ Drugim riječima, pokazat će svoju vjeru na djelu (djelima). Da ne bi došlo do konfuzije oko subjektivnog i objektivnog kada je u pitanju vjera, donosimo Jaspersovo tumačenje.

Što sada znači vjera? U njoj su nerazdvojni vjera na temelju koje sam uvjeren i sadržaj vjere koji zahvaćam — vjera koju izvršavam i vjera koju usvajam u izvršenju — *fides qua creditur* i *fides que creditur*. Subjektivna i objektivna strana vjere jesu cjelina. Uzmem li samo subjektivnu stranu, tada vjera ostaje kao vjerništvo, kao vjera bez predmeta koja takoreći vjeruje jedino samoj sebi, kao vjera bez bitnosti sadržaja vjere. Uzmem li samo objektivnu stranu, tada sadržaj vjere ostaje kao predmet, kao stav, dogma i stanje, kao u neku ruku nešto mrtvo (Jaspers, 2011, 12).

Ako čovjek vjeruje u Boga, onda to može dokazati jedino svojim egzistiranjem, tj. upravo kroz spomenutu egzistencijalnu dimenziju vjere, ničim drugim (Kierkegaard, 1998, 19). Vjera zahvaća čitavog čovjeka, ono objektivno i ono subjektivno koje se u njoj na najbolji način spaja i omogućava ravnotežu. Vjera u Boga ne može se dokazati potvrdom o krštenju ili primanjem sakramenata. Ne može se dokazati ni znanjem o Bogu, religiji i sl. (Kierkegaard, 2007, 32; Jaspers, 2012, 55). »Domišljanje Boga jest osvjetljavanje vjere. No vjera nije gledanje. Ona ostaje na distanci i u pitanju. Živjeti od nje ne znači oslanjati se na neko proračunljivo znanje, već tako da po njoj imamo odvažnost prihvatiti da Bog jest« (Jaspers, 2012, 35). Čovjek može dakle jedino svojim životom, onim što jest dvadeset četiri sata na dan pokazati, tj. dokazati svoju (ne)vjeru u Boga. Svojim

10 Kierkegaard je to slikovito pokazao na primjeru čovjeka kojeg opisuje kao egzistencijalnu kuću. O čovjeku, tj. o njegovu egzistencijalnom ostvarenju ovisi kakav će postati. Svaki čovjek u toj interpretaciji ima na raspolaganju nekoliko opcija ostvarenja, među kojima je najviša ona religijska, no koju će ostvariti ovisi o njemu (Kierkegaard, 1974, 33–34). Sličnu poziciju nalazimo i kod Jaspersa, koji kaže da je čovjek u svojem životu vođen od Boga (Jaspers, 2011, 49–50).

11 Tu vidimo sličnosti sa Sokratovom pozicijom, prema kojoj je Sokrat tvrdio da znanje koje nije pretvoreno u praksu zapravo nije znanje. Znati znači činiti, znanje je uvijek usmjereno na čudoredno postupanje. To nadalje znači da ako netko tvrdi da vjeruje u Boga, a ne ponaša se u skladu s time, on zapravo pokazuje vlastitu nevjeru. Svojom egzistencijom pokazuje, odnosno iskazuje suprotno od onoga što tvrdi. Kierkegarda su inače nazivali Sokratom sa sjevera. I Jaspers se, kao i Kierkegaard, poziva na Sokrata (Jaspers, 2012, 36).

egzistiranjem kao pojedinac dokazuje, dakle, vjeruje li u Boga i živi li po Božjim pravilima (Jaspers, 2012, 39).¹²

A smisao života u religijskoj interpretaciji ne daje čovjeku on sam, smisao mu (prema uvjerenju vjernika) daje Apsolut, onaj koji je sve stvorio i svime upravlja (a čovjek to uspijeva ili ne uspijeva prepoznati) (Jaspers, 2011, 50). Taj smisao pojedinac može osjetiti i doživjeti na najrazličitije načine, ali uvijek i nužno kroz život usmjeren na Dobro, Istinu i Ljepotu.¹³ Drugim riječima, Boga (Aguti, 2017, 159–160). Vjernik je doduše i putem vjere sposoban do neke mjere spoznati Boga ili otkriti da on opstoji i da jest, kako za njega kao pojedinca tako i za ljudski rod, no s druge je strane nesposoban ili pak nedovoljno sposoban spoznati Božju bit, odnosno ono što i kako Bog jest. Ono što je, međutim, u potpunosti u njegovim rukama njegovo je osobno i egzistencijalno svjedočenje vjere.

4. *Vjernička egzistencija i Bog*

Naš cilj, kao što smo vidjeli, nije da dokažemo da Bog opstoji, čak ni u slučaju kada bi to doista bilo moguće učiniti, nego da živimo u skladu s tom za nas jedinom i najvišom istinom i moralnom dobrotom (Aguti, 2017, 183–186). Drugim riječima, da egzistencijom pokazujemo u koga vjerujemo. Tu nam pomaže Jaspersov teološki stav koji jasno pokazuje na što mislimo: »O Bogu možemo znati samo zato što se On objavljivao počevši od proroka pa sve do Isusa. Bez objave ne postoji nikakva Božja zbiljnost za čovjeka. Bog nije pristupačan u mišljenju, nego samo u pokornosti vjere« (Jaspers, 2012, 29). Zato možemo govoriti o egzistencijalnom dokazu vjere u koji možemo uvrstiti sve ono što čovjek čini u svojim nastojanjima oko života po Bogu, a gdje se kao iznimno važan aspekt pojavljuje čovjekova temeljna svijest o moralu i moralnosti.¹⁴ Tu bi razinu egzistencijalnog iskazivanja mogli prevesti i kao ono moralno dobro na koje je svaki čovjek pozvan (Ratzinger, 2009). Također je možemo prevesti i kao prisutnost moralnog zakona u čovjeku (Wojtyła, 1998; Lewis, 2016). Moralnost je prema vjernicima temeljno usmjerena na Boga, ona se, dapače, praktički i poklapa s religioznošću (Golubović, 2016, 271–289; Črpić i dr., 2016). Jedino čovjek koji je istinski usmjeren na Boga može činiti dobro u pravom smislu te riječi. Vjernik živi od moralnog dobra i čini moralno dobro upravo zato što mu je Bog dao dobru ljudsku prirodu koju takvom treba očuvati i ako je moguće dodatno obogatiti radeći na dobrobit sebe, drugog čovjeka i društva u cjelini. Da bi uopće mogao činiti dobro, treba slušati moralni zakon koji počiva u njegovoj unutrašnjosti (Jaspers, 2011, 18), a iz

12 Biblija je nepresušan izvor različitih životnih iskustava koja govore u prilog egzistencijalnom iskazivanju vjere. Na mnogo se mjesta kaže da nisu bitne riječi nego djela. Bog će čovjeka suditi po onome što je činio, a ne po onome što govori, a ne iskazuje, tj. potvrđuje svojom egzistencijom (Jaspers, 2011, 64 i 67).

13 O usmjerenosti čovjekove egzistencije prema Bogu vidi: Coreth, 1991; Golubović, 2013.

14 Tu ne mislimo na moralni dokaz koji se opet, pored ostalih dokaza, pojavljuje u literaturi pod dokazima za Božju opstojnost, nego o moralnosti kao temeljnoj odrednici svakog čovjeka, tj. onom po čemu on živi i djeluje u svojoj okolini (Golubović, 2017).

kojeg izviru smjernice i putokazi koji jamče ostvarenje moralnog dobra.¹⁵ Vjera se, drugim riječima, treba u najužem smislu riječi, kroz ono moralno i religijsko trajno ispoljavati u čovjekovu svakodnevnom životu. Kada je riječ o moralu, tada zamjećujemo da vjernici s jedne strane imaju uzor i stalnu motivaciju prema kojoj uskladuju apsolutno sve u svojem životu. To je Isus Krist koji je trajno jamstvo njihova moralno ispravna života. Ako čine ono što je On činio, onda na najbolji mogući način svjedoče o Bogu (i upravo u tom smislu dokazuju Boga). S druge strane, oni u sebi prepoznaju istinsku težnju za činjenjem moralnog dobra, upravo postajući svjesni obvezujućeg moralnog zakona koji je sastavni dio njihove naravi. Ako vjernici u sebi zamjećuju prisutnost moralnog zakona i ako osjećaju da ih on obvezuje, onda mora postojati i moralni zakonodavac koji im je usadio taj moralni zakon i koji ih usmjerava ka dobru. Na tom putu k egzistencijalnom ostvarenju na planu morala trajna podrška dana im je od strane Isusa Krista (Kierkegaard, 1998).

Tu je riječ o teološkom (a ne samo filozofskom) pristupu poimanju egzistencijalne dimenzije vjere utemeljene na prihvaćanju objave koju vjernik doživljava prvenstveno u svojem srcu, mislima i djelima, tj. posredstvom prihvaćanja, a potom i življenja teoloških ili specifično božanskih kreposti: vjere, ljubavi i nade.

Osim čovjekove moralnosti, velik poticaj za egzistencijalno iskazivanje vjere u Boga nalazimo i u religioznom iskustvu. Tu opet mislimo na ono iskustvo koje je pojedinac doživio na „vlastitoj koži“, dakle tamo gdje je bio egzistencijalno „dirnut“ od strane beskonačnog, onostranog, tj. Boga (Jaspers, 2011, 46).¹⁶ Na mnoge načine čovjek može biti egzistencijalno dotaknut. Neki su ljudi, primjerice, doživjeli religiozno iskustvo i ono je bilo „okidač“ za njihov novi život u vjeri, po Kristu. Ono im se dogodilo iznenada, nisu ga znali niti mogli precizno objasniti, trajalo je kratko i prilično su sigurni da ga nisu sami izazvali. Sve navedeno iznimno podsjeća na četiri temeljne karakteristike religioznog iskustva o kojima govori William James u svom djelu *Raznolikosti religioznog iskustva* (James, 1990, 44–45). Nakon doživljenog religioznog iskustva pojedinac ne može učiniti drugačije nego da autentično i krajnje posvećeno, dakle egzistencijalno, svjedoči svoju vjeru i na taj način dokazuje Boga. To je praktički najuvjerljiviji dokaz koji pojedinac može dati o svojoj vjeri u Boga, dokaz u kojem vlastitom egzistencijom pokazuje da je čitav njegov život i sve što čini usmjereno isključivo na jedan jedini i krajnje vrijedni cilj, na Boga (James, 1990).¹⁷

Naša teza o čovjekovu egzistencijalnom ispunjenju po vjeri ima i svoju terminološku (jezičnu) podlogu. Ako zavirimo u povijest termina, egzistencijalno prva asocijacija na koju pomišljamo je da je riječ o nečem što je u odnosu s egzistencijom. Drugim riječima, s ljudskim životom. Pojam *egzistencijalno* prvi je

15 O moralnom aspektu u odnosu na Boga vidi: Valori, 1987, 144–153.

16 Riječ je o djelu *Strah i drhtanje*, u kojem danski filozof izlaže četiri varijante poznate biblijske priče o Abrahamovu religioznom iskustvu i iskustvu vjere (Kierkegaard, 2000).

17 Tu još možemo navesti mnogobrojne biografije svetaca u kojima se detaljno opisuju religiozna iskustva. Od filozofa i teologa valja svakako izdvojiti sv. Augustina i njegove *Ispovijesti* (Aurelije Augustin, 1987).

upotrijebio njemački filozof Martin Heidegger u djelu *Bitak i vrijeme* kada je opisivao način na koji se biće (čovjek) može odnositi prema vlastitoj egzistenciji (Pianciola, 1993, 329–331). Pojedinaac se odnosi egzistencijalno prema vlastitoj egzistenciji tada kada postavlja pitanja o njoj (Pianciola, 1993, 329–331).

Iako se taj konstrukt pripisuje Heideggeru, smatramo da se isti može kao idejnom začetniku ponajprije pripisati Kierkegaardu, kojeg smatraju ne samo začetnikom pravca pod nazivom egzistencijalizam nego i svih inačica koje iz njega proizlaze. Naime, upravo se kod Kierkegaarda (a nakon njega i kod Jaspersa), tj. u mnogim njihovim djelima, pojavljuju detaljne analize pojmova egzistencije, egzistencijalnog i sl.¹⁸

Egzistencijalni dokaz vjere koji ovdje zastupamo — misleći zapravo na konkretno življenje, ali i opravdanje vjere u Boga — ima u tom smislu specifično značenje u tzv. egzistencijalnom kontekstu promišljanja te tematike, a u kojem je pojedinac, tj. vjernik, pozvan egzistencijalno svjedočiti svoju vjeru u Boga. Povezan je s egzistencijalnom dimenzijom ljudskog života u kojoj se postavljaju, ali i rješavaju, tzv. temeljna životna ili egzistencijalna pitanja. Egzistencijalna pitanja po svojoj su prirodi opća pitanja koja postavljaju svi ljudi. Dakle, o tim pitanjima ili, bolje rečeno, temeljnim životnim koracima promišljaju sve generacije u svim povijesnim razdobljima, ali odgovori koji se na njih daju uvijek su ili gotovo uvijek isključivo pojedinačni (Jaspers, 2011, 37–53). To su oni životni odgovori koji se pretvaraju u djela.¹⁹ Tako percipiran egzistencijalni dokaz vjere odnosi se u prvom redu na način egzistiranja vjernika i to posebno na one aspekte koji ga najintimnije povezuju s vrijednostima do kojih mu je najviše stalo, primjerice životno, moralno i religiozno iskustvo, koje u sebi uključuje iskustvo Boga, Istine i Dobra. Egzistiranje u najužem smislu uključuje moralnu, religioznu i egzistencijalnu dimenziju, koje nisu podložne dokazivanju, nego življenju. U tom smislu ono se najbolje može vidjeti iznutra, u onome što čovjek svakodnevno doživljava, reflektira i čini (Jaspers, 2012, 31–43).²⁰

Upravo svojom egzistencijom vjernik može dati autentičan i uvjerljiv prilog dokazivanju Boga. Nije on taj koji može dokazati Boga, jer kako bi netko tko je konačan mogao uopće obujmiti ili dokazati beskonačno (Jaspers, 2011, 45–47). Pa kakav dokaz o Bogu onda vjernik može dati? Može jedino osobnom vjerničkom egzistencijom, onime što živi i što jest, svjedočiti u prilog Božje opstojnosti. Nikako drugačije.

Egzistencijalni dokaz vjere shvaćen na prethodno opisan način nije, ili barem nije direktni, dokaz o Božjoj opstojnosti, nego dokaz o vjeri u Boga po kojoj je Bog prisutan u vjerničkom životu iz dana u dan, uvijek i svugdje. To je dokaz kojim čovjek svjedoči svoju vjeru u Boga i to je ujedno jedini uvjerljivi način ko-

18 Vrlo je kompleksna rasprava i mišljenja su uvelike podijeljena o tome je li Kierkegaard zaista utemeljitelj egzistencijalizma i ostalih inačica, no ovdje nećemo ulaziti u tu problematiku.

19 Sjetimo se ponovno egzistencijalne kuće o kojoj Kierkegaard govori u djelu *Bolest na smrt*, gdje opisuje tri temeljna načina na koja se čovjek može ostvariti: kao esteta, etičar ili religiozni čovjek.

20 Egzistencija nije pristupačna na izvanjski, objektivni i isključivo znanstveni način (Jaspers, 2012, 37–39).

jim vjernik može pokazati ne samo da vjeruje u Boga, nego da živi onako kako Bog od njega očekuje, da ispunjava egzistencijalne zahtjeve koje kršćanski Bog pred njega postavlja.²¹ U tom kontekstu ključnu ulogu ima upravo vjernička egzistencija (Jaspers, 2012, 31–33). Čovjek jedino svojim egzistiranjem može dokazati nalazi li se na strani Boga ili nekog drugog. Jer, kao što smo do sada mogli primijetiti, Kierkegaard, a zatim i Jaspers, pod egzistencijom misle na ono što osoba egzistirajući napravi od sebe. Drugim riječima, na trajnu izgradnju vlastite vjerničke egzistencije.

Zaključak

Pod egzistencijalnim dokazom vjere mislimo na cjelokupnu dimenziju vjerničkog života, odnosno na sve ono što vjernik izvorno jest i čini. On tu na najosobniji način iskazuje svoju vjeru. Drugim riječima, mislimo na krajnji životni cilj koji svaki pojedinac traži i nalazi (ili ne nalazi) za sebe. Upravo zato vjera predstavlja jedinstveni odgovor (koji se izražava kroz način egzistiranja i djelovanja) koji pojedinac nalazi na temeljna, egzistencijalna i životna pitanja, u koja, između ostalih, spadaju pitanja o smislu, vrijednostima, moralu i religiji. Na egzistencijalna pitanja pojedinca odgovor daje on sam i to upravo vlastitom egzistencijom koja proizlazi iz vjere. A odgovor na pitanje o Bogu može se naći u domeni osobnog životnog iskustva vjere koja na poseban način zrcali čovjekov odnos s Bogom. Za vjernika je u tom smislu ključno uspostaviti egzistencijalni odnos s Bogom.

Egzistencijalni dokaz vjere ili egzistencijalno svjedočanstvo ukazuje na ljudsku religioznost promatranu iz vjerničke perspektive. Riječ je o dokazu praktične naravi koji zahtijeva primjenu, egzistencijalno ostvarenje od strane vjernika. U njemu se na najbolji način očituje konkretno ponašanje i životno usmjerenje svakog vjernika jer je riječ o egzistencijalnom svjedočenju vjere. Ujedno je to i najuvjerljiviji dokaz koji vjernik može pružiti o Bogu.

Literatura:

- Aguti, Andrea (2017). *Filozofija religije: Povijest, teme, problemi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Aurelije Augustin (1987). *Ispovijesti*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Coreth, Emerich (1991). *Antropologia filosofica*. Brescia: Morcelliana Edizioni.
- Craig, William Lane (ur.) (2002). *Philosophy of Religion: A Reader and Guide*. Edinburgh: Rutgers University Press.
- Črpić, Gordana; Ćurković Nimac, Jasna; Tanjić Željko (2016). *Vjersko uvjerenje i moralno ponašanje: Teorijska rasprava i empirijska analiza o utjecaju religije na moral u hrvatskom kontekstu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost — Hrvatsko katoličko sveučilište.
- Davies, Brian (1998). *Uvod u filozofiju religije*. Zagreb: Hrvatski studiji.

21 Tu je jedino bitno koji je stadij egzistiranja pojedinac odabrao, jer prema Kierkegaardu jedini koji čovjeka usmjerava ka Bogu je onaj religiozni.

- Devčić, Ivan (1998). *Pred Bogom blizim i dalekim: Filozofija o religiji*. Zagreb: Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove.
- Durić, Drago (2011). *Postojanje Boga: Filozofski problemi klasičnog monoteizma*. Beograd: Srpsko filozofsko društvo.
- Gonzalez, Angel Luis (1997). *Filosofia di Dio: Per le Scuole superiori*. Firenze: Le Monnier.
- Golubović Aleksandra (2013). *Uvod u Kierkegaardovu antropologiju*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci. E–knjiga. URL: <http://izdavastvo.ffri.hr/wp-content/uploads/2017/01/GOLUBOVI%C4%86-E-KNJIGA.pdf> (29.03.2018.)
- Golubović Aleksandra (2016). Moralnost i religija. U: Josip Oslić, Alojz Ćubelić i Nenad Malović (ur.), *Filozofija i teologija u kontekstu znanstveno–tehničke civilizacije: Zbornik radova* (str. 271–289). Zagreb: Kršćanska sadašnjost — Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Golubović Aleksandra (2017). Moralni argument za Boga: Moralne indicije u prilog Božje opstojnosti. U: Tvrtko Jolić (ur.), *Božje postojanje i Božji atributi* (str. 55–72). Zagreb: Institut za filozofiju — Udruga za promicanje filozofije.
- Gregorić, Pavel; Porobija, Željko (2017). *Horizonti ateizma: Prepiska o vjeri, znanosti i smislu života*. Zagreb: In. Tri.
- James, William (1990). *Raznolikosti religioznog iskustva*. Zagreb: Naprijed.
- Jaspers, Karl (2011). *Filozofska vjera*. Zagreb: Naklada Breza.
- Jaspers, Karl (2012). *Uvod u filozofiju*. Zagreb: Naklada Breza.
- Kierkegaard, Søren (1974). *Bolest na smrt*. Beograd: Mladost.
- Kierkegaard, Søren (1998). *Filozofijsko trunje*. Zagreb: Demetra.
- Kierkegaard, Søren (2007). *Vježbanje u kršćanstvu*. Split: Verbum.
- Kierkegaard, Søren (2000). *Strah i drhtanje: Dijalektička lirika Johannaesa de Silentija*. Split: Verbum.
- Lewis, Clive Staples (2016). *Kršćanstvo nije iluzija: Vodič kroz osnove vjere*. Split: Verbum.
- Mackie, John (1982). *The Miracle of Theism: Arguments For and Against the Existence of God*. New York: Oxford University Press.
- Stump, Eleonore; Murray, Michael J. (ur.), (1999). *Philosophy of Religion: The Big Questions*. Oxford: Wiley–Blackwell.
- Peterson, Michael; Hasker, William; Reichenbach, Bruce; Basinger, David (2014). *Philosophy of Religion: Selected Readings: Fifth Edition*. New York: Oxford University Press.
- Pianciola, Cesare (1993). *Enciclopedia GARZANTI DI FILOSOFIA e logica, linguaggi, linguistica, epistemologia, pedagogia, psicologia, psicoanalisi, sociologia, antropologia culturale, religioni, teologia Rilegatura all'americana*. Milano: Garzanti.
- Ratzinger, Joseph (2009). *O relativizmu i vrjednotama*. Split: Verbum.
- Stanković, Nikola (2000). Čovjek pred Bezuvjetnim: Filozofijsko pitanje o Bogu. Zagreb: Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove.
- Swinburne, Richard (2002). *Is There a God?* Oxford: Oxford University Press.
- Valori, Paolo (1987). *Il libero arbitrio*. Milano: Rizzoli.
- Wainwright, William J. (ur.) (2005). *The Oxford Handbook of Philosophy of Religion*. New York: Oxford University Press.
- Ward, Keith (2010). *Zašto gotovo sigurno ima Boga: Sumnja u Dawkinsa*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Wojtyła, Karol (1998). *Temelji etike*. Split: Verbum.

Existential Proof of Faith

Faith-Based Existence and the Resulting Proof of God's Existence

Aleksandra Golubović*

Summary

The topic analyzed in this paper is one specific aspect of the debate about God's existence — the so-called existential proof of faith. Human beings have always been drawn to God, namely, they have always sensed that there was, above all else, one ultimate goal to be achieved in life. They perceived that it is God who is this very goal, and so have tried to prove His existence. However, from the perspective of natural theology and in keeping with the tradition of the (analytic) philosophy of religion, it is considered equally important to understand the foundations of one's existence and faith in God. Such claims were shared by prominent contemporary existentialist philosophers, such as S. Kierkegaard and K. Jaspers. When seen in this context, the debate about God's existence is just one aspect of a broader debate on how people live their faith, and furthermore, how they justify their faith in God. Contemporary philosophy of religion, its analytic branch in particular, is most often devoted to seeking out evidence of God's existence, although according to the above-mentioned philosophers, it is perhaps even more crucial to live one's faith, and in this way to prove one's faith in God as the ultimate purpose of existence. Hence, this paper endeavours to demonstrate the immense importance of the existential dimension of faith, as well as that of living a faith-based existence.

Key words: Søren Kierkegaard, Karl Jaspers, existential proof of faith, foundations of faith

* Aleksandra Golubović, Ph.D., Associate Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka. Address: Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka, Croatia. E-mail: agolub@ffri.hr